

УДК 338

Брусенцева О.А.
кандидат економічних наук,
старший викладач
Університету менеджменту освіти

РОЗВИТОК І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

DEVELOPMENT AND COMPETITIVENESS OF COUNTRIES IN THE GLOBAL ECONOMY

АНОТАЦІЯ

В статті досліджено характерні ознаки процесу інтернаціоналізації і глобалізації господарської діяльності, посилення взаємозалежності національних економік. Виявлений істотний вплив глобальної економіки на конкурентоспроможність країн. На підставі аналізу механізму розвитку національної економічної системи встановлено, що конкурентоспроможність країни у сучасному світі слід розглядати не лише як результат і наслідок ефективного економічного розвитку національної економіки, але і як можливу його передумову.

Ключові слова: фактори розвитку національної економіки, глобалізація, бифуркація.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы характерные признаки процесса интернационализации и глобализации хозяйственной деятельности, усиления взаимозависимости национальных экономик. Выявлено существенное влияние глобальной экономики на конкурентоспособность стран. На основе анализа механизма развития национальной экономической системы установлено, что конкурентоспособность страны в современном мире следует рассматривать не только как результат и следствие эффективного экономического развития национальной экономики, но и как возможную его предпосылку.

Ключевые слова: факторы развития национальной экономики, глобализация, бифуркация.

ANNOTATION

The article characterizes the features of the economic activity internationalization and globalization processes and also the features of the national economies increasing interdependence. It shows the significant impact of the global economy on the competitiveness of a country. Grounding on the mechanism of the national economic system development it was established that in today's world the country's competitiveness should be seen not only as the result and the consequence of that development but also as a possible precondition for it.

Keywords: factors of development of the national economy, globalization, bifurcation.

Актуальність теми. Питання впливу глобалізації на розвиток національних економічних систем є недостатньо вивченими і тому дуже актуальними. У цій статті пропонується авторське трактування розвитку відкритої національної економічної системи в умовах глобальної економіки.

Стан вивчення проблеми. Питання інтеграції національного господарства в систему міжнародних економічних відносин знайшли своє відображення в економічній літературі. Вони освітлювалися в роботах зарубіжних учених-економістів Е. Хекшера, Б. Оліна, Д. Даннінга, П. Самуельсона, Я. Тінбергена, М. Флемінга, Р. Манделла, Ф. Столпера, В. Леонтьєва,

Б. Балаши, Р. Вернона, С. Ліндера, М. Портера. Основні питання впливу глобальної економіки на національні економічні системи аналізуються в працях Д. Белла, У. Бекка, Дж. Гелбрейта, І. Іртищева, П. Куцік, О. Пилипенко, С. Соколенко, Л. Тойнбі, Э. Тоффлера, Р. Трентона, М. Фрідмена, Э. Фукуями, О. Шпенглера, В. Іноземцева та інших.

Слід зазначити, що, незважаючи на численні дослідження питань економічного розвитку країн, вивчення чинників розвитку, що впливають на економіку країни або групи країн, завжди було і залишається одним з найактуальніших для економічної теорії, державної політики і господарської діяльності.

Мета статті. Метою статті є вивчення закономірностей глобалізації світового виробництва, виявлення нових форм міжнародного економічного співробітництва, що відповідають національним інтересам та обґрунтування на цій основі підходів в області державного регулювання, які сприяють стійкому економічному зростанню країни.

Виклад основного матеріалу. У кінці XIX століття остаточно сформувалась система світового господарства, в якій національні економіки стали спеціалізуватися на виробництві певних видів продукції в певних секторах господарської діяльності, тобто брати участь в у міжнародному поділі праці (МПП) і доповнювати свій потенціал за допомогою міжнародної торгівлі. Процес розвитку таких зв'язків дістав назву інтернаціоналізації економічних процесів.

Процес інтернаціоналізації проявляється в розвитку взаємозалежності національних господарських систем, посиленні механізмів зворотного зв'язку, за допомогою яких переплітаються інформаційні і матеріальні потоки, уніфікуються стандарти виробництва і досягається однорідність потреб і структури споживчого попиту. Збалансованість національного і інтернаціонального відтворювальних процесів досягається завдяки поєднанню механізму конкурентної боротьби. Існує декількох основних передумов інтернаціоналізації виробництва. Сама можливість процесів інтернаціоналізації пов'язана з сумісністю національних господарств. Сумісність виникає в силу загаль-

ного походження (генетичної єдності), тобто здійснення економічної діяльності у рамках державних утворень. Іншою основою для поєднання властивостей національних господарських систем у світовому господарстві, що обумовлюється можливістю їх структурних взаємозв'язків (кооперації, інтеграції), являється прагнення до досягнення ними кінцевої мети своєї діяльності – задоволення особистих і громадських потреб. Проте сумісність національних господарських комплексів за принципом їх генетичної однорідності і єдності мети є лише передумовою розвитку інтернаціоналізації виробництва.

Реальний вплив інтернаціонального чинника на національні економіки виникає у зв'язку з перетворенням сумісних взаємозв'язків у функціональні. Функціональна сумісність з'являється завдяки узгодженню діяльності національних господарств шляхом інтеграції диференційованих видів виробництва з метою задоволення особистих і громадських потреб усередині країн. Виникнення взаємообумовленості і взаємозалежності економічних процесів у різних країнах приводить до взаємообумовлення причин і наслідків інтернаціоналізації.

За таких умов зовнішнє середовище (інтернаціональний чинник) починає визначати спрямованість розвитку національного економічного комплексу, а великі країни, що стійко розвиваються, можуть здійснювати вплив на розвиток світового господарства в цілому. Завдяки інтеграції у світове господарство досягається зростання добробуту населення країни, розвиток і модернізація промислового сектора економіки, підвищення конкурентоспроможності економіки країни, освоєння нових ніш на світовому ринку.

Схематично процес інтернаціоналізації можна виразити взаємозв'язаним ланцюжком (із зворотним зв'язком): розвиток продуктивних сил – міжнародний розподіл праці – інтернаціоналізація виробництва – економічна інтеграція. Наявність такого зворотного зв'язку дозволяє зробити висновок щодо інтернаціоналізації економічних процесів, яку слід розглядати як неодмінну, обов'язкову передумову успішного економічного розвитку країни. Це є додаток до усталеного погляду про те, що включення країни в світову господарчу інтеграцію є результатом і наслідком ефективного функціонування національної економіки.

Процеси кооперації (інтеграції) на горизонтальному рівні (між країнами) є основою якісних стрибків в розвитку національних господарств і відповідних організаційних форм міжнародної співпраці. Ці процеси визначають об'єктивність принципів устрою, що є рушійною силою цього розвитку. В результаті інтернаціоналізації економічних процесів у держав з'являється можливість здолати об'єктивне протиріччя між необхідністю найбільш ефективного рішення проблем господарського роз-

витку та існуванням національних рамок, що ставлять певні перепони.

Під кінець ХХ століття Україна виявилася одночасно залученою в два взаємозв'язані перехідні процеси: процес глобалізації і процес внутрішньої трансформації громадського устрою. Перехід до ринкової моделі господарювання, подальший розвиток ринкових стосунків сприяють формуванню більш відкритої господарської системи, інтеграції національної економіки у світову. Прямі зв'язки, що розширюються, і зворотні зв'язки між системами національної і світової економіки, які обумовлюються чинниками взаємодії національної і інтернаціональної економіки, визначають тенденції впливу інтернаціонального чинника на розвиток країни.

Розгляд впливу зовнішнього чинника на функціонування держави неможливий без характеристики національної економіки як відкритої системи. Відкритість системи означає її здатність піддаватися зовнішнім діям, які є однією з причин її розвитку, вдосконалення і таким чином, виступає якісною характеристикою національної економіки. Відкритість національної економіки визначається, з одного боку, прагненням суб'єктів господарювання до діяльності за умов вільного руху капіталів, товарів і робочої сили на внутрішньому і зовнішньому ринках, а з іншого боку, реальним рівнем включення країни у світове виробництво.

Проявом відкритості держави є його участь в світових господарських зв'язках. Національні економіки взаємодіють одна з одною шляхом участі в міжнародних економічних відносинах (МЄВ), які є системою економічних зв'язків у виробництві, розподілі, обміні і споживанні, що вийшли за межі національних держав.

Основою відкритості економічної системи є об'єктивні процеси, які протікають на рівні матеріально-речового базису виробництва, а також організаційно-економічних стосунків, що відповідають цьому базису. Розвиток національних продуктивних сил призводить до того, що громадський розподіл праці під дією законів конкуренції набуває міжнародного характеру, і країни активно беруть участь в міжнародному поділі праці (МПП).

Взаємодію національного і інтернаціонального виробництва, що склалася, можна представити у вигляді двох груп чинників: тенденцій розвитку продуктивних сил (внутрішні національні чинники) і особливостей міжнародного розділення чинників виробництва (зовнішнє середовище національної економіки). Розвиток будь-якої національної економічної системи може відбуватися як під впливом внутрішніх, так і зовнішніх чинників, або їх поєднання. Останнє поєднує в собі збереження наявної цілісності (екстенсивний розвиток) за допомогою замкненого в національних рамках виробництва і споживання з виникненням та розвитком усередині системи якісно інших системних утворень (інтенсивний розвиток) внаслідок дії

інтернаціонального чинника. Екстенсивний розвиток призводить до внутрішніх структурних змін (трансформації взаємозв'язків елементів), а інтенсивний розвиток означає виникнення, функціонування нових форм організації економічної діяльності.

Можна запропонувати наступну інтерпретацію механізму розвитку відкритої національної економіки під впливом інтернаціонального чинника. Ґрунтуючись на системному підході, процес розвитку відкритої системи представляється як безліч допустимих власних перетворень, безліч можливих напрямів передачі енергії. Тобто дія інтернаціонального чинника на національну економіку обумовлює безліч можливих варіантів її розвитку. Система не може сама створювати енергію, а може тільки отримувати її від зовнішнього середовища. Стосовно економіки це означає, що розвиток національного господарства під впливом інтернаціонального чинника здійснюється шляхом участі у світовому відтворювальному процесі і за умов використання зовнішніх економічних ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інтелектуальних). Оптимальне поєднання зовнішніх і внутрішніх чинників виробництва може бути досягнуте шляхом участі країни в міжнародних економічних відносинах.

Під впливом інтернаціонального чинника, що є зовнішнім середовищем національної економіки, в системі накопичуються відповідні кількісні зміни речовини і енергії. Тобто відбувається зміна структури національного виробництва, зміна рівня розвитку національних продуктивних сил.

Існує два напрямки впливу зовнішньої енергії (інтернаціонального чинника) на національну економіку. По-перше, певна частина енергії витрачається на просування системи вздовж траєкторії режиму рівноваги (зв'язується всередині системи на весь час збереження її цілісності). Така здатність системи зв'язувати енергію називається її організацією. Стосовно національної економіки це означає функціонування форм організації виробництва, що вже склалися в результаті попереднього розвитку. Міра розвитку (рівень організації) системи залежить від кількості енергії, що витрачається, тобто від того, наскільки сильним виявляється вплив інтернаціонального чинника на відкриту економіку, наскільки велика її відкритість.

По-друге, частина енергії (зовнішніх чинників розвитку національної економіки), що залишилася, витрачається на відхилення реального стану системи від траєкторії рівноваги (залишається у вигляді запасів вільної енергії до тих пір, поки зберігається це відхилення – порушення рівноваги) і сприяє виникненню і становленню нових організаційних форм. У міру усунення відхилення ці запаси або витрачаються на подальше просування вздовж траєкторії рівноваги, або передаються середовищу.

Складні процеси розвитку національної економіки включають одночасне протікання процесів збереження і зміни властивостей системи. Саме здатність зовнішнього чинника відкритої економіки приводити систему в нерівноважний стан визначає напрям розвитку країни.

В результаті впливу інтернаціонального чинника на відкриту систему національного господарства відбувається посилення сумісності її підсистем, узгодження поведінки елементів системи, зміна взаємозв'язків частин і елементів системного утворення з метою збереження рівноваги.

Тобто зовнішній чинник призводить до змін в структурі виробництва, здійснює вплив на діяльність за існуючих форм організації виробництва і веде до виникнення нових. Причиною цих змін є прагнення національної економічної системи до рівноваги. Рівноважний стан є таким станом, при якому відбувається нормальний процес зростання за умови, що зовнішні чинники не створюють ніяких перешкод, які б гальмували цей процес.

Порушення рівноваги виникає коли руйнуються зовнішні зв'язки, що існували у минулому, а нові ще тільки формуються. Прикладами цьому служить поєднання процесів інтеграції і дезінтеграції на різних рівнях економіки.

Система у своєму розвитку постійно прагне до стійкості, до рівноважного стану. Тривале посилення впливу ззовні призводить до своєї точки рівноваги, при якій подальший напрям розвитку може бути абсолютно непередбачуваним, залежним від щонайменшого чинника. Такий стан системи, що називається біфуркацією, визначає стрибок в розвитку, веде до самоструктурування системи, вибору однієї з численних форм організації цілісності, що найбільш відповідає принципу ефективності. Зміна характеру внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків обумовлює трансформацію системи та її подальший розвиток.

Висновки. Взаємодія і взаємозалежність (взаємообумовленість) національного і інтернаціонального виробництва і обігу утворюють механізм саморозвитку національного господарства. Тому ми можемо зробити висновок, що кожен стан системи (національного господарства) відповідає стану світового господарства, складовою частиною якого він є, і міри її участі в міжнародному розподілі праці і навпаки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Куцік П.О. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія / П.О. Куцік, О.І. Ковтун, Г.І. Башнянин. – Львів, Видавництво ЛКА, 2015. – 594 с.
2. Пилипенко О.И. Всемирное хозяйство: опыт политико-экономического исследования. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 144 с.
3. Соколенко С.И. «Глобальные рынки XXI столетия:

- Перспективы Украины». – К.: Логос, 1998 – 568 с.
4. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы : Учеб. пособие для студентов экон. направлений и специальностей / В. Л. Иноземцев. – М.: Логос, 2000. – 302 с.
  5. Іртищева І.О. Індекс глобальної конкурентоспроможності: регіональний аспект / І.О. Іртищева // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – Випуск 8/1. – 2014. – С. 133-136.
  6. Іртищева І.О. Державно-приватне партнерство як механізм підвищення міжнародної конкурентоспроможності в умовах глобальних викликів / І.О. Іртищева, М.І. Стегней // Вісник Хмельницького національного університету / Науковий журнал. – Хмельницький, 2013, № 5, Т. 1 (204). – С. 272-275.
  7. Іртищева І.О. Конкурентоспроможність національної харчової промисловості: сучасний стан та тенденції розвитку / І.О. Іртищева, О.Є. Гросицька // Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць. Вип. 8. – Харків, ХНАУ, 2012. – С. 80-85.
  8. Іртищева І.О. Вплив глобалізації на рівень конкурентоспроможності національної економіки: фактори, механізми, інструменти / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, О.Є. Гросицька, М.І. Стегней // Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць. Вип. 4. – Харків, ХНАУ. – 2013. – С. 34-45.